



Любов Корецька,
м. Херсон, Україна

УДК 37.013

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ ЯК ПІДГРУНТЯ ЇХ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО СТАНОВЛЕННЯ

В статті розглядається важливий питання сучасного суспільства – національно-патриотичне становлення особистості молоді, пошук шляхів формування громадянина, патріота. Ми вважаємо, що саме моральні якості є системообразуючими факторами всієї системи виховання національної самоідентифікації, національного самосвідомості через такі індивідуально-особистісні якості, як відповідальність, совість, почуття обов'язку та почуття власної гідності.

Ключові слова: моральні якості, соціальні інституції, суспільство, загальнолюдські та суспільні цінності, ідея, норми, мораль, національне самосвідомості, патриотичні якості, громадянин.

The important question of modern society – national-patriotic becoming of development young personality, search of ways of citizen and patriot forming is examined in the article. We consider that exactly moral qualities are the fundamental factors of all education system of national self-identification, national consciousness through such individually-personal qualities such as responsibility, conscience, call of duty and self-respect.

Key words: moral qualities, social institutions, society, universal human and social values, the idea, moral norms, national consciousness, patriotic qualities, citizen.

Питання виховання моральних якостей дітей, підлітків та молоді завжди знаходяться в центрі уваги вчителів, психологів, освітян впродовж вітчизняної історії. Вони є тими чинниками, що впливають на ставлення особистості до своєї землі, родини та Батьківщини. Ці питання набули особливої уваги, оскільки спостерігається відчуження молоді від вітчизняної культури, у суспільстві спостерігається ейфорія всюдозволеності, порушення морального зв'язку між поколіннями, духовна спустошеність та недостатньо розвинена культура. Розвиток моральних якостей відбувається відповідно до економічного, духовного, культурного розвитку суспільства, тих загальнолюдських та суспільних цінностей, що декларуються соціальними інституціями – сім'єю, освітніми та виховними закладами, бібліотеками, музеями, товариствами та громадськими організаціями.

Сучасні процеси, що відбуваються в суспільстві потребують посилення морального виховання особистості з метою формування громадянина, патріота держави. Як стверджують науковці, феномен набуття моральних якостей неможливий без оцінки явищ навколишньої дійсності та кола взаємодії, а це потребує включення емоційно-ціннісного компонента. Отже, почуття, переживання, адекватні моральній ідеї, виконують функцію особистісного становлення. Безпосередньо у процесі індивідуально-особистісних переживань відбувається інтеріоризація норм моралі індивідом, внаслідок чого ці норми переходять в актуальні потреби особистості, стають мотивами її діяльності та правил і норм поведінки у суспільстві.

Перед українською спільнотою гостро стоїть питання моральної відповідальності за себе, долю родини, майбутнє країни. Тому в період глобалізації чільне місце посідає людина, яка має високий рівень відповідальності, особливо в період розбрату та формування національної свідомості кожного громадянина держави. Питанням формування національної свідомості завжди було в полі зору педагогів як минулого, так і сьогодення – Х. Алчевська, О. Бандура П. Блонський, Г. Ващенко, Л. Виготський, Н. Волошина О. Духнович, А. Капська, Г. Костюк, О. Леонтьєв, В. Неділько, І. Огієнко, Є. Пасічник, О. Петровський, С. Русова, І. Синиця Б. Степанишин К. Ушинський, Я. Чепіга, П. Якобсон. Проте проблема впливу на формування моральних якостей, національного самовизначення залишається актуальною та потребує уваги як держави, так і кожного громадянина. Тому метою нашої статті є обґрунтування тих індивідуально-особистісних якостей, що, стимулюючи вольові зусилля



особистості, спонукають її до національного самовизначення, саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення.

Як зазначає Ю. Бахтін, національно-патріотичне виховання містить соціальні, цільові, функціональні, організаційні аспекти, охоплює впливом покоління, пронизує сторони життя: соціально-економічну, політичну, духовну, правову, педагогічну, ґрунтуючись на освіті, науці, культурі, історії, державі, праві [2].

На нашу думку, моральні якості посідають чільне місце у процесі виховання особистості, тому що є системоутворювальними чинниками виховної системи. Особливої значущості набувають совість, почуття обов'язку, відповідальності та сорому, що впливають на розвиток гуманістичних почуттів, громадянськості, гідності, честі, самоповаги, патріотизму, національної самосвідомості та самоідентифікації. Отже, ціннісні характеристики та якості, що визначають національно-патріотичне самоусвідомлення особистості, мають формуватися з раннього дитинства, і продовж життя це почуття буде впливати на суспільну активність кожного у розв'язанні долі держави, створюючи певний психологічний захист як для себе, так і для оточуючих.

В. Сухомлинський стверджував, моральне виховання є підґрунтям національно-патріотичного виховання, що містить психологічні якості особистості, суспільно-економічні та політичні умови життя, умови виховання та задіяність соціальних інституцій у цьому процесі. Показниками національно-патріотичного виховання учнів є позитивне ставлення до державної символіки, мотивація до формування патріотичних якостей, взаємодія соціальних інституцій та учнів у процесі підтримки ідей патріотичного виховання, у формуванні морально-ціннісного ставлення до своєї землі, до освітньо-виховного простору.

Доцільно звернути увагу на слова О. Вишневського, що у сучасних умовах глобалізації ідеї патріотизму мають бути тим стрижнем, навколо якого формуються соціально значущі моральні якості, переконання, громадянські позиції, виховується готовність молодого покоління та здатність до активних дій на благо Вітчизни [5].

Виховання патріотизму передбачає цілеспрямоване формування та послідовний розвиток позитивних індивідуально-особистісних якостей. Окрім того, патріотизм формується в єдності громадянської, духовної та соціальної активності особистості, яка глибоко усвідомлює власних зв'язок із Батьківщиною, приналежність до неї та гордість – «Я – громадянин України!».

Без виховання моральних почуттів підростаючого покоління не можливо сформува-ти в особистості відчуття національного патріотизму, свідомого, відповідального, відданого громадянина України. Тому соціальні інституції сучасного освітньо-виховного простору мають долучитися до розробки та впровадження концептуально нових підходів з організації патріотичного виховання учнівської молоді, ефективних форм та методів їх практичної реалізації.

За твердженням О. Вишневського, на сучасному етапі розвитку вітчизняної освітньо-виховної системи позакласні та позаурочні виховні заходи можуть стати в нагоді вчителям, вихователям у процесі реалізації програми патріотичного виховання учнівської молоді [5].

Основним завданням соціальних інституцій, задіяних у виховному процесі, є виховання моральних якостей порядної та патріотичної особистості. Адже життєве самовизначення є складним процесом, особливо в сучасних соціально-економічних умовах, коли нівелюються моральні цінності, а без цього не може бути адекватної, повноцінної, всебічно розвиненої особистості. Тому чільне місце у розв'язанні соціальних проблем сучасного українського суспільства мають посідати духовно-моральні цінності, любов до Батьківщини, власного народу, толерантне відношення до представників інших народів, усвідомлення загальнолюдських та соціальних цінностей. З огляду на вище зазначене, однією з важливих функцій соціальних інституцій є формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді, розвиток моральних якостей з метою створення підґрунтя для громадянського самовизначення, соціального індивідуально-особистісного розвитку та подальшої самореалізації.



Необхідно зазначити, що у практиці суспільної діяльності соціальних інституцій різного рівня доречно використовувати різні напрями та форми діяльності з питань національно-патріотичного виховання: героїко-патріотичного, національно-патріотичного, громадянсько-патріотичного, культурно-патріотичного, історико-патріотичного та духовного спрямування. Ці напрями мають бути об'єднаними спільною виховною метою, завданнями, формами і методами ефективної практичної реалізації.

На думку О. Вишневського, П. Кухаренко, П. Щербань до процесу патріотичного виховання мають бути долучені традиційні народні свята як календарні, так і церковні; державні свята та події, що стверджують національну гідність та повагу до національної символіки; діти мають долучатися до подій, пов'язаних із різними аспектами суспільного життя країни, регіону, закладу [5; 8; 11].

Зазначимо також, що ствердження норм моралі, дотримання норм та правил поведінки, визнання духовних загальнолюдських та суспільних цінностей серед учнівської молоді забезпечить позитивний вплив на процес національно-патріотичного виховання, забезпечить оздоровлення суспільства та наступності поколінь.

Упровадження програм з національно-патріотичного виховання сприятиме розв'язанню певних завдань, а саме: виховання у дитини поваги та любові до своєї домівки та близьких, помешкання, бережливе ставлення до природи, повагу до діяльності; розвиток інтересу до народних традицій; формування уявлень про обов'язки та права дитини; розвиток почуття відповідальності, толерантності та поваги до людей та традицій інших народів, які мешкають на території України.

Так, ще В. Сухомлинський стверджував, що «виховання громадянина патріотом – це гармонія розуму, думки, ідей, почуттів, духовних поривів, вчинків» [10]. Патріотичне виховання покликане виховувати у молоді людини високі моральні ідеали, почуття жертвовного служіння Батьківщині. Відомо, що основні риси громадянина формуються в молодому віці під впливом загальнонародних цінностей, у взаємодії особистості з суспільством, яке на кожному етапі репрезентують родина, школа та різні колективи [10]. Справжній патріот любить Батьківщину, не відвертаючись від неї через те, що їй нічим заплатити йому за це і, що її народ не досяг рівня культури характерної для європейських суспільств. А головне – патріот не обмежується пасивною любов'ю до рідного краю, він активно працює для свого народу, його добробуту, розбудови культури й господарства. Він захищає честь своєї держави, примножує її багатства [4]. В. Сухомлинський стверджував, що у процесі виховання громадянина мають бути задіяні соціальні інституції – сім'я (як чільна інституція виховання, оскільки те, що закладено сім'єю буде реалізовуватися дитиною у подальшому житті; сім'я закладає основні риси характеру дитини, першою долучається до процесу формування її життєвої позиції, поглядів на майбутнє), заклади освіти та виховання (вони підтримують позиції родини, дають знання та вдосконалюють позитивні моральні якості особистості), позашкільні заклади (гуртки, бібліотеки, музеї сприяють поширенню позитивного суспільного досвіду, створюють підґрунтя для формування моральних якостей через літературну спадщину минулого та сьогодення).

Оскільки в наш час у процесі виховання моральних якостей особистості дитини є церква як соціальна інституція, то необхідно використовувати її досвід у процесі виховання загальнолюдських та суспільних цінностей. Взаємодія соціальних інституцій сприятиме вихованню всебічної розвиненої, морально здорової особистості дитини, патріотичного ставлення до мови, держави, налаштування на розбудову власної країни в європейській інтеграції.

Моральні якості особистості містять такі складові як національні цінності, що, у свою чергу, співвідносяться з національною ідеєю, прагненням державності та соборності. Сформованість моральних якостей передбачає наявність почуття національної самопошани, національної гідності, поваги до мови, символів України тощо. Формування патріота, громадянина



відбувається в умовах освітньо-виховного простору і часу, тому соціальні інституції визначають перспективу виховання, спрямовуючи зусилля на особистість, відновлення історичної пам'яті та почуття національної гідності.

Отже, національно-патріотичне виховання не має обмежуватися спеціальними заняттями та перетворюватися на читання лекцій. Воно має бути присутнім у діяльності соціальних інституцій, бути невід'ємним фоном для різних видів суспільного виховання та дозвілля. Тому соціальні інституції освіти та виховання мають брати активну участь у створенні проєктів, завданням яких буде формування почуття українського патріотизму та поширення ідей духовної єдності; формування у дітей відповідальності за духовні надбання українського народу; формування загальнолюдських норм громадянської моралі – доброти, взаємопорозуміння, милосердя тощо.

Соціальні інституції різних рівнів мають поряд з проголошенням гуманістичного спрямування освіти, пріоритету загальнолюдських та суспільних цінностей, акцентувати увагу на виховання любові до Батьківщини, родини, національних традицій, толерантності спілкування в умовах полікультурного освітньо-виховного простору. Окрім того, вони мають проводити систематичну та цілеспрямовану діяльність у напрямі формування патріотичної свідомості, почуття вірності Батьківщині, виховання важливих духовно-моральних та культурно-історичних цінностей, що відтворюють специфіку розвитку нашої спільноти і держави, національного самовизначення, способу життя, світобачення та світорозуміння долі українців.

Таким чином, сучасна Україна поставила перед спільнотою завдання духовного відродження, тому нагального значення набуває створення системи патріотичного виховання дітей та молоді, використання таких форм та методів, які б допомогли домогтися такого патріотизму, який був би спрямований на Батьківщину, її громадян, історію, землю, спільні інтереси громадян, виконання громадянських обов'язків.

Використані літературні джерела

1. *Базилевич Н. Г.* Проблемы патриотического воспитания младших школьников в педагогическом наследии В. А. Сухомлинского: дисс. канд. пед. наук [Текст] / Н. Г. Базилевич. – К., 1982. – 178 с.
2. *Бахтин Ю. К.* Патриотическое воспитание как основа формирования нравственно здоровой личности. // Молодой ученый [Текст] / Ю.К. Бахтин. – 2014. – № 10. – С. 349-352.
3. *Бондарь Л. С.* Проблемы совместной воспитательной деятельности семьи и школы в педагогическом наследии В.А. Сухомлинского: дисс. канд. пед. наук [Текст] / Л.С. Бондарь. – К., 1984. – 173 с.
4. *Бык А. С.* Воспитание гражданственности старшеклассников в педагогическом наследии В. А. Сухомлинского: дисс. канд. пед. наук [Текст] / А. С. Бык. – К., 1985. – 147 с.
5. *Вишневський О. І.* Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих начальних закладів [Текст] / О. І. Вишневський. – Дрогобич: Коло, 2003. – 528 с.
6. *Когачевская Г. И.* Проблемы формирования нравственного сознания подростков в педагогическом наследии В. А. Сухомлинского: дисс.канд. пед. наук [Текст] / Г. И. Когачевская. – Минск, 1990. – 154 с.
7. Краткая философская энциклопедия [Текст]. – М.: Прогресс, 1994. – 787с.
8. *Кухаренко П. М., Резнікова О. О.* Формування громадської позиції сучасної молоді [Текст] //Україна на зламі тисячоліть – 20 років незалежності (1991-2011): зб. наук. пр. / Редкол.: А. С. Кобець (відп. ред. та ін..) – Дніпропетровськ: Видавництво «Придніпров'я», 2011. – Вип. 3. – С. 169–174.
9. *Платонов К. К.* Краткий словарь системы психологических понятий [Текст] / К. К. Платонов. – М.: Высшая школа, 1984. – 223 с.
10. *Сухомлинський В. А.* Родина в серце. – 2-е изд. [Текст] / В. А. Сухомлинский. – М: Молодая гвардия, 1980. . – 175 с.
11. *Щербань П. М.* Національне виховання в сім'ї [Текст] / П. М. Щербань. – К.: Культурологічне ПП «Борівітер». – 2000. – 260 с.



Bibliography

1. *Bazylevych N. H.* Problemy patryoticheskogo vospitaniya mladshykh shkolnykov v pedahohicheskom nasledyy V. A. Sukhomlynskogo: dyss. kand. ped. nauk [Tekst] / N. H. Bazylevych. – K., 1982. – 178 s.
2. *Bakhtyn Yu. K.* Patryoticheskoe vospitanye kak osnova formirovaniya npravstvenno zdorovoi lychnosti. // Molodoi uchenyi [Tekst] / Yu. K. Bakhtyn. – 2014. – № 10. – S. 349–352.
3. *Bondar JI. S.* Problemy sovместnoi vospitatelnoi deiatelnosti semy y shkoly v pedahohicheskom nasledyy V. A. Sukhomlynskogo: dyss. kand. ped. nauk [Tekst] / L. S. Bondar. – K., 1984. – 173 s.
4. *Byk A. S.* Vospitanye hrazhdanstvennosti starsheklassnykov v pedahohicheskom nasledyy V. A. Sukhomlynskogo: dyss. kand. ped. nauk [Tekst] / A. S. Byk. – K., 1985. – 147 s.
5. *Vyshnevskiy O. I.* Teoreticheskiye osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiki. Posibnyk dlia studentiv vyshchykh nachalnykh zakladiv [Tekst] / O. I. Vyshnevskiy. – Drohobych: Kolo, 2003. – 528 s.
6. *Kohachevskaya H. Y.* Problemy formirovaniya npravstvennogo soznaniya podrostkov v pedahohicheskom nasledyy V. A. Sukhomlynskogo: dyss. kand. ped. nauk [Tekst] / H. Y. Kohachevskaya. – Mynsk, 1990. – 154 s.
7. Kratkaya fylosofskaia entsyklopediya [Tekst]. – M.: Prohress, 1994. – 787s.
8. *Kukharenska P. M., Reznikova O. O.* Formuvannya hromadskoi pozytsii suchasnoi molodi [Tekst] // Ukraina na zlami tysiacholit – 20 rokiv nezalezhnosti (1991-2011): zb. nauk. pr. / Redkol.: A. S. Kobets (vidp. red. ta in.) – Dnipropetrovsk: Vydavnytstvo «Prydniprov'ya», 2011. – Vyp. 3. – S. 169–174.
9. *Platonov K. K.* Kratkyi slovar systemy psikhohohicheskyykh poniatyi [Tekst] / K. K. Platonov. – M.: Vysshaya shkola, 1984. – 223 s.
10. *Sukhomlynskiy V. A.* Rodyna v sertse. – 2-e yzd. [Tekst] / V. A. Sukhomlynskiy. – M.: Molodaia hvardiya, 1980. – 175 s.
11. *Shcherban P. M.* Natsionalne vykhovannya v sim'yi [Tekst] / P. M. Shcherban. – K.: Kulturolohichne PP «Boryviter». – 2000. – 260 s.

Павло Зелений,

м. Київ, Україна

УДК 502/504:373.5 – 056.45

ПРОБЛЕМА ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ОБДАРОВАНИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

В статье рассматриваются подходы к экологическому образованию в системе общеобразовательной школы. Приведены пути реализации компетентного подхода в экологическом образовании одаренных старшеклассников.

Ключевые слова: экологическое образование, экологизация, одаренные дети, экологическая компетентность, проектно-задачный подход.

In article approaches to ecological education in system of comprehensive school are considered. Ways of realization of competence-based approach are given in ecological education of gifted seniors.

Key words: ecological education, greening, exceptional children, ecological competence, project-task approach.

Сучасне людство озброєне новітніми технологіями, тому воно є потужною силою, що впливає на значну кількість природних процесів Землі. Унаслідок цього спостерігається посилення негативних факторів, до яких належить загострення конфлікту між техносферою та біосферою. Відбувається погіршення стану екосистеми, істотне зменшення біопродуктивності й біорізноманітності, катастрофічне виснаження ґрунтів і мінеральних ресурсів, забрудненість поверхні Землі, гідросфери, атмосфери, а також поява речовин-ксенобіотиків. Причини цих явищ пов'язані з інтенсивним зростанням чисельності населення планети та розвитком науково-технічного прогресу впродовж останніх 50-ти років.